

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ КАСАЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Євмін А.М.,
здобувач

Національна академія прокуратури України

У статті розглянуто думки вчених щодо визначення поняття «касаційне провадження» до прийняття і після прийняття Кримінального процесуального кодексу України та запропоновано власну дефініцію даного поняття. Визначено особливості касаційного перегляду судових рішень у кримінальному провадженні.

Ключові слова: касаційне провадження, процесуальний порядок, особливості, свобода касаційного оскарження.

Євмін А.М. / СУЩНОСТЬ И ОСОБЕННОСТИ КАССАЦИОННОГО ОБЖАЛОВАНИЯ СУДЕБНЫХ РЕШЕНИЙ В УГОЛОВНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ / Национальная академия прокуратуры Украины, Украина

В статье рассмотрены мнения ученых относительно определения понятия «кассационное производство» до принятия и после принятия Уголовного процессуального кодекса Украины и предложена дефиниция данного понятия. Определены особенности осуществления кассационного пересмотра судебных решений в уголовном производстве

Ключевые слова: кассационное производство, процессуальный порядок, особенности, свобода кассационного обжалования.

Evmin A.M. / ESSENCE AND FEATURES CASSATION APPEAL JUDICIAL DECISIONS IN CRIMINAL PROCEEDINGS / National Academy of Prosecution of Ukraine, Ukraine

The article examined the views of scientists on the definition of «cassation proceeding» before and after the adoption of the Criminal Procedure Code of Ukraine. Thus, in the period of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which was adopted in 1960, under the cassation proceedings a regulated understand the criminal procedure law activity on appealed against verdicts, decisions, rulings of the trial court and appellate decisions that have become final review by a higher instance criminal cases of cassation complaints and the prosecutor within them and decide on the legality and validity of the contested judgment, decision, decisions. Following the adoption of April 13, 2012 the new Criminal Procedural Code of Ukraine, cassation the proceedings was understood as an activity Supreme Court of Ukraine for Civil and Criminal Cases Review cassation appeals the judicial decisions, enacted local and appellate courts, which entered into force and are not yet effective. However, the definition does not fully justify the purpose the cassation proceedings, therefore proposed its own definition of the term: «The proceedings before the court of appeal is optional implementation stage of criminal proceedings, which be to verify court decisions and appellate courts requirements of the law, order to restore and protect the violated rights of participants in criminal the proceedings».

Key words: cassation proceeding, procedural order, features, freedom of cassation appeal.

Постановка проблеми. Характерною особливістю кримінального процесу України є законодавчо закріплена можливість відновлення прав осіб, які були порушені в процесі здійснення кримінального провадження. На сьогодні відновити свої права можна за допомогою: апеляційного провадження, касаційного провадження, провадження за нововиявленими обставинами та перегляду матеріалів кримінального провадження Верховним Судом України.

Особливої уваги заслуговує касаційне провадження, оскільки воно забезпечує законність рішень і ухвал суду як першої, так і апеляційної інстанції, тобто є заключною процедурою щодо захисту прав, свобод і охоронюваних законом інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, інших заінтересованих осіб і держави, а також захисту публічних інтересів. Підтримують цю позицію Є.М. Блажівський, А.М. Козьяков, О.М. Толочко, С.С. Мірошніченко та Г.П. Власова. Порівнюючи апеляційне і касаційне провадження, вчені відмічають, що якщо апеляційне провадження полягає в тому, що переглядається рішення суду першої інстанції, яке не вступило в законну силу, при цьому апеляційний суд у разі однобічності або неповноти судового розгляду, невідповідності висновків суду, викладених у вирокі, фактичним обставинам справи може проводити судові слідство і виносити свій вирок (постанову), то у касаційного суду завдання дещо інші. Суд касаційної інстанції вирішує лише питання права, перевіряє додержання судами першої і апеляційної інстанції правил судочинства [1].

Хоча ця стадія не є обов'язковою, вона є чи не основною гарантією захисту та відновлення прав особи, які були порушені на попередніх стадіях кримінального процесу.

Після прийняття КПК України у 2012 році змінився процесуальний порядок здійснення касаційного прова-

дження. У зв'язку з цим наукового обґрунтування потребують норми кримінального процесуального законодавства, тому тема нашого дослідження є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перегляд судових рішень у касаційному порядку був об'єктом наукового вивчення таких учених: С.В. Ворожцова, М.М. Гродзинського, Ю.М. Грошевого, К.Ф. Гуценка, Д.О. Захарова, С.В. Ківалова, Є.Ф. Куцовой, Л.М. Лобойка, В.Т. Маляренка, В.І. Маринова, Т.М. Мірошніченка, А.В. Молдована, В.В. Назарова, Г.М. Омеляненко, П.Ф. Пашкевича, І.Л. Петрухіна, А.В. Ревуцького, О.П. Рижакова, А.Л. Ривлина, М.С. Строговича, О.П. Тюмушкіна, В.М. Хотенця та інших.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є визначення поняття касаційного перегляду судових рішень на основі аналізу наукових праць та встановлення особливостей його здійснення за чинним законодавством України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для аналізу будь-якого явища чи процесу потрібно встановити його внутрішню сутність, визначити його основні ознаки. Для ґрунтовного осмислення норм КПК України щодо касаційного провадження варто звернути увагу на його дефініцію та особливості здійснення.

В українській мові слово «касація» розуміється як перегляд, скасування вищою судовою інстанцією судової ухвали, вироку, що не набрали законної сили [3, с. 227]. В юридичній енциклопедичній літературі касацію (пізнолат. cassatio – підмінна, скасування) розуміють як одну з форм оскарження вироків, рішень, постанов і ухвал суду першої та апеляційної інстанції, що набрали законної сили [2, с. 349]; форму процесуальної реалізації права касаційного оскарження вироків і рішень суду першої інстанції, що не набрали законної сили [19, с. 59]. Словник бізнес-

термінів визначає касацію як прохання про перегляд, оскарження, опротестування або скасування судового рішення; перегляд, скасування судового рішення нижчої інстанції вищестоящою інстанцією через порушення законів або недотримання правил судочинства [16]. У словнику С.І. Ожегова касація – це перегляд або скасування судового рішення вищестоящої судової інстанції, яке не вступило в законну силу, за скаргю сторін або протестом прокурора [12, с. 673].

З приводу визначення касаційного оскарження судових рішень думки науковців різняться. Зокрема, В.І. Маринів підкреслює, що касаційний перегляд судових рішень є стадією здійснення правосуддя з перевірки відповідності судових рішень нормам матеріального і процесуального права, тобто з перевірки юридичної сторони справи [9, с. 189].

В.В. Назаров та Г.М. Омеляненко під касаційним провадженням розуміють врегульовану кримінально-процесуальним законом діяльність з оскарження вироку, постанов, ухвал суду першої інстанції і апеляційних ухвал, які набрали законної сили, розгляд судом вищої інстанції кримінальних справ за касаційними скаргами та поданням прокурора в їх межах і вирішення питання щодо законності та обґрунтованості оскаржених вироків, постанов, ухвал. [11, с. 487]

Проте вони були напрацьовані на момент дії старого законодавства, а тому є менш значущими для науки.

Після прийняття КПК України деякі вчені (Л.М. Лобойко, А.В. Молдован, В.Я. Тацій, Л.В. Юрченко) вже мають певні напрацювання в частині касаційного оскарження судових рішень у кримінальному провадженні. Так, А.В. Молдован вважає, що касаційне провадження – це стадія кримінального процесу, в якій суд вищого рівня перевіряє за касаційними скаргами судові рішення апеляційних судів і ухвали апеляційних судів, постановлені щодо цих вироків, які набрали законної сили [10, с. 259].

Л.М. Лобойко стверджує, що під касаційним провадженням слід розуміти стадію кримінального процесу, змістом якої є перегляд (перевірка) за касаційними скаргами сторін рішень судів першої та апеляційної інстанцій [8].

Л.В. Юрченко розглядає касаційне провадження як стадію кримінального процесу, яка виникає й існує тільки в результаті реалізації кимось із представників сторін свого диспозитивного права на касаційне оскарження судових рішень [20, с. 358].

На думку В.Я. Тація, касаційне провадження є важливою стадією в кримінальному провадженні, що забезпечує право особи на оскарження судового рішення суду першої інстанції після його перегляду в апеляційному порядку та вироку або ухвали апеляційного суду щодо цих рішень [5].

Касаційне провадження – це врегульована законом діяльність Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ із розгляду касаційних скарг на судові рішення, постановлені місцевими та апеляційними судами, які набули чинності та які не набули чинності [1].

Зазначимо, що вказані визначення не повністю обґрунтовують мету касаційного провадження, тому ми пропонуємо власну дефініцію цього поняття, закріпивши його у ч. 1 ст. 424 КПК України: «Провадження в суді касаційної інстанції є факультативною стадією здійснення кримінального судочинства з перевірки судових рішень суду першої та апеляційної інстанцій вимогам закону з метою відновлення та захисту порушених прав учасників кримінального провадження».

Слід звернути увагу на особливості процесуального порядку здійснення касаційного провадження. Ю.М. Грошевий виділяє такі: 1) свобода оскарження – кожний суб'єкт, якому за законом надано право внесення касаційної скарги чи касаційного подання, може скористати-

ся цим правом; 2) специфічність предмета оскарження – оскарженню підлягають рішення місцевих судів, які набрали законної сили та рішення апеляційних судів, які винесені ними як судом першої інстанції або як судом апеляційної інстанції, які не набрали законної сили; 3) специфічний порядок перевірки касаційним судом законності та обґрунтованості судового рішення, який здійснюється без проведення судового слідства; 4) дія правила про недопустимість повороту до гіршого протягом усього перегляду справи в касаційному порядку; 5) ревізійні начала перевірки судом касаційної інстанції справи, які полягають у тому, що касаційний суд перевіряє законність та обґрунтованість судового рішення за наявними в справі і додатково поданими матеріалами в тій частині, в якій воно було оскаржене [4].

І.Л. Петрухін виділяє такі основні риси касаційного провадження: свобода оскарження; поєднання перевірки законності й обґрунтованості вироку; ревізійний характер перевірки; обмеження можливості використання додаткових матеріалів у справі; заборона «повороту до гіршого» для засудженого чи виправданого [17, с. 412].

На думку К.Ф. Гуценка, касаційному провадженню притаманні такі основні риси: свобода оскарження вироків; ревізійний характер касаційної перевірки; перевірка як законності, так і обґрунтованості судових рішень; подання (витребування) нових (додаткових) матеріалів; заборона «повороту до гіршого»; широкі повноваження суду касаційної інстанції [18, с.418–423].

О.П. Рижаков до основних рис касації відносить: свободу оскарження; суворо визначену форму приводу до початку касаційного провадження; перевірку законності та обґрунтованості судових рішень; можливість подання у касаційну інстанцію додаткових матеріалів; широкі повноваження касаційної інстанції; недопустимість погіршення становища засудженого [15, с. 551–554].

На основі сказаного можна виокремити деякі особливості: свобода касаційного оскарження, недопустимість погіршення становища обвинуваченого, ревізійний характер перевірки, відсутність судового слідства. Аналізуючи нове законодавство, до особливостей касаційного провадження ми відносимо також *можливість здійснення письмового касаційного провадження*. Уперше в КПК України закріплено норму про здійснення спрощеного порядку касаційного оскарження у вигляді письмового касаційного провадження. Відповідно до ст. 435 КПК України Вищий спеціалізований суд із розгляду цивільних та кримінальних справ має право ухвалити судові рішення за результатами письмового провадження за відсутності учасників провадження. Такий розгляд касаційної скарги можливий лише за умови подання клопотання про здійснення письмового провадження всіма учасниками судового провадження [6].

Варто зазначити, що законодавче закріплення письмового касаційного провадження в науковій доктрині сприймається неоднозначно, хоча більшість вчених позитивно оцінюють таке нововведення. Зокрема, К.В. Легких стверджує, що письмове касаційне провадження є спрощеним різновидом касаційного провадження, за допомогою якого більшою мірою реалізуються засади диспозитивності та змагальності в кримінальному провадженні [7]. На думку науковця, основне завдання письмового касаційного оскарження – надання можливості економії процесу, незастосування атрибутики звичайного судового засідання при письмовому провадженні, економія часу учасників провадження та суду, зменшення навантаження на секретарів судового засідання та помічників суддів, із чим ми повністю погоджуємось.

Однією з особливостей касаційного провадження є *розгляд касаційної скарги спеціально уповноваженим суб'єктом – Вищим спеціалізованим судом з розгляду цивільних та кримінальних справ*. Зазначимо, що до 1 листо-

пада 2010 року судом касаційної інстанції був Верховний Суд України. Указом Президента України від 12 серпня 2010 року № 810/2010 «Про Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ» був створений вказаний суд, основними повноваженнями якого є розгляд справ цивільної та кримінальної юрисдикції в касаційному порядку згідно з процесуальним законом; аналіз судової статистики, вивчення та узагальнення судової практики; надання методичної допомоги судам нижчого рівня з метою однакового застосування норм Конституції і законів України в судовій практиці на основі її узагальнення та аналізу судової статистики; надання спеціалізованим судам нижчого рівня рекомендаційних роз'яснень з питань застосування законодавства щодо вирішення справ відповідної судової юрисдикції [14]. На нашу думку, створення Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних та кримінальних справ було необхідно передумовою реформування судової системи і є виправданим як із наукової, так і з практичної точки зору.

Третьою особливістю касаційного оскарження є *подання касаційної скарги лише на рішення суду, яке набрало законної сили*.

Так, відповідно до чинного КПК України касаційна скарга може бути подана на вироки та ухвали про застосування або відмову у застосуванні примусових заходів

медичного чи виховного характеру суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду апеляційної інстанції, постановлені щодо зазначених судових рішень суду першої інстанції [6], тобто на рішення, що набрали законної сили, на відміну від КПК 1960 року.

Висновки. Отже, враховуючи доктринальні положення щодо касаційного оскарження судових рішень у кримінальному провадженні, можемо надати власне визначення провадження в суді касаційної інстанції, під яким ми розуміємо факультативну стадію здійснення кримінального судочинства з перевірки судових рішень суду першої та апеляційної інстанцій вимогам закону з метою відновлення та захисту порушених прав учасників кримінального провадження.

До особливостей здійснення касаційного провадження віднесено свободу касаційного оскарження; недопустимість погіршення становища обвинуваченого; ревізійний характер перевірки; відсутність судового слідства; можливість здійснення письмового касаційного провадження; подання касаційної скарги лише на рішення суду, яке набрало законної сили; є розгляд касаційної скарги спеціально уповноваженим суб'єктом – Вищим спеціалізованим судом з розгляду цивільних та кримінальних справ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні питання кримінального процесу України: навч. посіб. / [Є.М. Блажівський, А.М. Козьяков, О.М. Толочко, С.С. Мірошниченко, Г.П. Власова та ін.]; за заг. ред. Є.М. Блажівського. – К.: Національна академія прокуратури України; Центр учбової літератури, 2013. – 304 с.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / [за ред. Ю.С. Шемшученка]. – К.: Юрид. думка, 2007. – 992 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел.] – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
4. Кримінальний процес: підручник / [за ред. Ю.М. Грошевого та О.В. Капліної.] – Х.: Право, 2010. – 608 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – Т. 2. – 664 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI: станом на 15 грудня 2013 року / Офіційний веб-портал Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу до докум. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
7. Легких К. В. Кримінальний процесуальний кодекс України: письмове касаційне провадження / К.В. Легких // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – №3 (16).
8. Лобойко Л. М. Кримінальний процес: підручник / Л. М. Лобойко. – К.: Істина, 2014. – 432 с.
9. Маринів В. І. Перегляд судових рішень у кримінальному процесі України: окремі питання / В. І. Маринів // Вісник Академії правових наук України. – 2011. – № 4. – С. 183-192.
10. Молдован А. В. Кримінальний процес України: [навч. посіб.] / А. В. Молдован, С. М. Мельник – Центр учбової літератури, 2013. – 367 с.
11. Назаров В.В., Кримінальний процес України: Навчальний посібник / В.В. Назаров, Г.М. Омельяненко – [вид. 2-ге, доп. і переробл.] – К.: Атіка, 2007. – 584 с.
12. Ожегов С. И. Словарь русского языка: 70 000 слов / С. И. Ожегов; под ред. Н. Ю. Шведовой. – М.: рус. яз., 1989. – 1200 с.
13. Про Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ: указ Президента України від 12.08.2010 № 810/2010 / Офіційний веб-портал Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу до докум.: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/810/2010>.
14. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 року № 2453-VI / Офіційний веб-портал Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу до докум.: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>.
15. Рыжаков А. П. Уголовный процесс / А. П. Рыжаков. – М.: Норма, 2002. – 704 с.
16. Словарь бизнес-терминов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/contents.nsf/business/>.
17. Уголовный процесс. Учебник для вузов / [под ред. И. Л. Петрухина]. – М.: Проспект. – 520 с.
18. Уголовный процесс: учебник для студентов юридических вузов и факультетов / [под ред. К.Ф. Гуценко]. – М.: Зерцало, 2000. – 549 с.
19. Юридична енциклопедія: в 6 т. / [редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін.] – К.: «Укр. енцикл.», 2001. – Т.3: А-Г. – 792 с.
20. Юрченко Л. В. Особливості касаційного провадження за новим КПК України / Л.В. Юрченко // зб. матеріалів Міжн. наук.-практ. конф. [«Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми»], (Ірпінь, 16 лист. 2012 р.) – Ірпінь: ІФЮА, 2012. – С. 358-359.